

ANALIZA: OZNAKOWANIA W ZRÓWNOWAŻONYCH ZAMÓWIENIACH PUBLICZNYCH

Iwona Bojadżijewa
Maria Wojtacha

ANALIZA: OZNAKOWANIA W ZRÓWNOWAŻONYCH ZAMÓWIENIACH PUBLICZNYCH

OZNAKOWANIA W ZRÓWNOWAŻONYCH ZAMÓWIENIACH PUBLICZNYCH

AUTORZY: IWONA BOJADŹIJEWA (WPROWADZENIE ORAZ ROZDZIAŁY 1,2,3), MARIA WOJTACHA (ROZDZIAŁY 4, 5)

KOREKTA I SKŁAD: MARIA HUMA

PROJEKT GRAFICZNY: MANTO (MANTO.COM.PL)

KRAKÓW/WARSZAWA 2015

PUBLIKACJA PRZYGOTOWANA W RAMACH PROJEKTU „ZRÓWNOWAŻONE ZAMÓWIENIA PUBLICZNE. MONITORING PRAWA I STANDARDÓW”, REALIZOWANEGO PRZEZ:

FUNDACJĘ KUPUJ ODPOWIEDZIALNIE (WWW.EKONSUMENT.PL)

KUPUJ ODPOWIEDZIALNIE !

PARTNERZY PROJEKTU:

FUNDACJA „KOALICJA SPRAWIEDLIWEGO HANDLU” (FAIRTRADE.ORG.PL)

Koalicja
Sprawiedliwego
Handlu

FRAMTIDENIVÅREHENDER (WWW.FRAMTIDEN.NO)

PUBLIKACJA POWSTAŁA W RAMACH PROGRAMU OBYWATELE DLA DEMOKRACJI, FINANSOWANEGO Z FUNDUSZY EOG.

ANALIZA „OZNAKOWANIA W ZRÓWNOWAŻONYCH ZAMÓWIENIACH PUBLICZNYCH” JEST DOSTĘPNA NA LICENCJI CREATIVE COMMONS. UZNANIE AUTORSTWA 3.0 POLSKA.

Jeśli chcesz wesprzeć powstawanie takich publikacji i inne nasze działania na rzecz odpowiedzialnej produkcji i konsumpcji, wpłać darowiznę na konto Fundacji Kupuj Odpowiedzialnie:

22 1140 2004 0000 3602 7524 1829

Więcej o tym dlaczego warto nas wspierać: www.ekonsument.pl/wesprzyj

SPIS TREŚCI

Wprowadzenie	5
<hr/>	
1. Społeczne zamówienia publiczne	6
Podstawy prawne wykorzystania etykiet w zamówieniach publicznych	7
Etykiety a istniejące orzecznictwo	8
Dlaczego jeszcze warto stosować etykiety?	8
<hr/>	
2. Etykiety społeczne – przykłady	10
Fairtrade – sprawiedliwy handel z globalnym Południem	10
Fair for Life – sprawiedliwy handel w krajach globalnej Północy i Południa	11
Forest Stewardship Council (FSC) – zrównoważona gospodarka leśna	12
GOTS – etyczne i ekologiczne tekstylia oraz odzież	13
SA8000 – wyższe standardy pracy	14
Naturland Fair – ekologiczna żywność i sprawiedliwy handel	15
Fair Stone – lepsze warunki pracy w kamieniołomach i fabrykach materiałów budowlanych	16
<hr/>	
3. Przykłady zastosowania etykiet społecznych w krajach europejskich	17
Brema – wybrane przykłady zastosowania etykiet społecznych	17
Urząd Miasta Barcelony i społecznie odpowiedzialna odzież robocza	18
Antwerpia – podkoszulki z bawełny Fairtrade	18
<hr/>	
4. Możliwości zastosowania etykiet w polskich zamówieniach	19
Wskazówki techniczne dla tworzących zamówienia	19
Przykład zastosowania etykiety Fairtrade	20
Przykład zastosowania etykiety FSC	21
Przykład zastosowania etykiety GOTS	23
<hr/>	
5. Uwagi końcowe	25
<hr/>	

WPROWADZENIE

Najogólniejsza definicja zrównoważonych zamówień publicznych [ZZP] obejmuje wszystkie te zamówienia, które oprócz kryteriów cenowych czy jakościowych uwzględniają też aspekty społeczne i/lub ekologiczne. Nieco bardziej szczegółowe ujęcie ZZP najłatwiej opisać na przykładzie dostaw produktów: w tym przypadku zamawiający powinien odnieść się do całego łańcucha dostaw i pełnego cyklu życia produktu poczynając od sposobu wydobycia surowców i towarzyszących mu kontekstów społecznych i środowiskowych (np. czy łamane były prawa pracownicze, czy istniało ryzyko pracy dzieci, czy wydobycie pogorszyło stan lokalnego środowiska etc.), przez sposób wytwarzania gotowego produktu (np. czy pracownicy/ce mogli się zrzesać, czy proces produkcji był jak najbardziej neutralny dla środowiska) po sposobu jego utylizacji (czy produkt nadaje się do recyklingu?). Tak kompleksowe podejście do zamówień publicznych wydaje się na pierwszy rzut oka zadaniem karkołomnym i mało realistycznym, jednak istnieją narzędzia, z powodzeniem stosowane już np. w krajach skandynawskich czy Wielkiej Brytanii¹, które mogą znacznie ułatwić formułowanie ZZP. Takim narzędziem są przede wszystkim etykiety/oznakowania/certyfikaty² społeczne i ekologiczne.

Niniejsze opracowanie ma na celu przedstawienie praktycznych aspektów możliwości stosowania etykiet w zamówieniach publicznych w szczególności w świetle nowej Dyrektywy 2014/24/UE³ [dalej nowa dyrektywa] i nowej Ustawy Prawo Zamówień Publicznych, która powinna wejść w życie do kwietnia 2016 r.

Z uwagi na fakt, że etykiety ekologiczne zostały w polskiej literaturze dość obszernie opisane⁴, a tzw. zielone zamówienia publiczne stanowią coraz pokaźniejszy odsetek ogółu zamówień (12% w 2012 r.⁵), w analizie uwypuklone zostaną przede wszystkim etykiety o charakterze społecznym. Jednocześnie należy zaznaczyć, że większość oznakowań spełniających kryteria społeczne uwzględnia również aspekty środowiskowe, dzięki czemu ich stosowanie nadaje zamówieniom w pełni zrównoważony charakter.

¹ T. Joniewicz, *Zrównoważone zamówienia publiczne w Europie. Modelowe klauzule społeczne i ekologiczne*, Fundacja Centrum SCR, Warszawa, www.monitoringzpp.pl/wp-content/uploads/2014/08/Zr%C3%B3wnowa%C5%BCone-zam%C3%B3wienia-publiczne-w-praktyce.-Modelowe-klauzule-spo%C5%82eczne-i-%C5%9Brodowiskowe-Fundacja-CentrumCSR.PL_.pdf

² W niniejszej analizie terminy *etykieta*, *oznakowanie* oraz *certyfikat* stosowane są zamiennie, jako równoważne. Termin *etykieta* pojawia się w polskich tłumaczeniach dyrektyw unijnych, zaś w polskim prawodawstwie popularny jest termin *oznakowanie*. Z kolei organizacje pozarządowe postępują się najczęściej terminem *certyfikat*.

³ Nowa dyrektywa klasyczna – dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2014/24/UE z dnia 26 lutego 2014 r. w sprawie zamówień publicznych, uchylająca dyrektywę 2004/18/WE.

⁴ *Ekologiczne Zakupy! Podręcznik dotyczący zielonych zamówień publicznych*, Komisja Europejska, Luksemburg 2011, http://ec.europa.eu/environment/gpp/pdf/handbook_pl.pdf; zob. też: zakładka poświęcona zielonym zamówieniom publicznym na stronie UZP (www.uzp.gov.pl)

⁵ *Zrównoważone zamówienia publiczne w Polsce. Szansa dla społeczeństwa i dla środowiska*. Infografika przygotowana przez Fundację Centrum SCR, www.monitoringzpp.pl/wp-content/uploads/2014/08/Zr%C3%B3wnowa%C5%BCone-zam%C3%B3wienia-w-Polsce-infografika-1-1000px1.jpg

1. SPOŁECZNE ZAMÓWIENIA PUBLICZNE

Zamówienia publiczne, oprócz pełnienia roli mechanizmu wydatkowania publicznych pieniędzy, mogą stanowić narzędzie realizacji ważnych celów społecznych zarówno na szczeblu krajowym i jak ponadnarodowym. Zamówienia publiczne, które w aktywny sposób przyczyniają się do wdrażania priorytetów takich jak np. zapewnianie godnych warunków zatrudnienia i równości szans, ścisłe przestrzeganie prawa pracy, integracja społeczna, wdrażanie zasad zrównoważonego rozwoju czy sprawiedliwego handlu, określa się mianem społecznych⁶. Pokrewne, acz nieco węższe pojęcie, to tzw. klauzule społeczne w zamówieniach publicznych, które odnoszą się do dodatkowych celów społecznych realizowanych poprzez dane zamówienie. Klauzule te wiążą się zazwyczaj z warunkami realizacji zamówienia, nie zaś z jego specyfikacją techniczną i zakładają przykładowo realizację zamówienia przez zakłady pracy chronionej, podmioty zatrudniające osoby zagrożone bezrobociem lub takie, które zatrudniają w oparciu o umowę o pracę. Możliwość stosowania klauzul społecznych dopuszcza już Dyrektywa 2004/17/WE⁷ [dalej stara dyrektywa], a także polska ustawa Prawo zamówień publicznych. Jednakże nowa dyrektywa, której transpozycja powinna nastąpić do kwietnia 2016 r., poszerza możliwości wdrażania aspektów społecznych do zamówień publicznych.

Etykiety, stanowiące przedmiot niniejszego opracowania, mogą stanowić kluczowy element wdrażania społecznych zamówień publicznych⁸. Ich znaczenie jest szczególnie istotne w przypadku długich łańcuchów dostaw popularnych produktów (rzadziej usług), takich jak papier, odzież robocza, rozmaite gadżety promocyjne czy kawa lub herbata będące stałymi elementami każdego cateringu. Niezależne audyty, od których zależy zazwyczaj możliwość nadania etykiety, dają podstawę wnioskowania, że przy produkcji zamawianych towarów respektowano podstawowe konwencje Międzynarodowej Organizacji Pracy⁹, dot. m.in. zakazu pracy dzieci i pracy przymusowej czy wolności zrzeszania się oraz szereg innych standardów społecznych i środowiskowych.

⁶ K. Ołdak-Bulanowska, *Aspekty społeczne w zamówieniach publicznych - podręcznik*, Urząd Zamówień Publicznych, Warszawa 2014, s. 8., www.uzp.gov.pl/cmsws/page/GetFile1.aspx?attid=7747

⁷ Dyrektywa 2004/18/WE z dnia 31 marca 2004 r. w sprawie koordynacji procedur udzielania zamówień publicznych na roboty budowlane, dostawy i usługi (Dz.U.U.E.L.2004.134.114, ze zm.).

⁸ T. Schimanek, *Klauzule społeczne w prawie zamówień publicznych w Polsce*, 2011, www.ekonomiaspoleczna.pl/x/615834

⁹ Większość etykiet społecznych buduje swoje kryteria w oparciu o osiem podstawowych konwencji MOP. W dalszej części opracowania więcej na ten temat.

Podstawy prawne wykorzystania etykiet w zamówieniach publicznych

Dyskutując o możliwości stosowania etykiet w zamówieniach publicznych, można spotkać się z opinią, że nowa dyrektywa nie zmienia w sposób zdecydowany istniejących przepisów. Do pewnego stopnia rzeczywiście tak jest: zarówno wprowadzanie kryteriów społecznych/środowiskowych, jak i odnoszenie się do oznakowań/etykiet były i pozostają fakultatywne. Dyrektywa z 2004 r. dopuszczała pomocnicze wskazanie konkretnej etykiety gwarantującej spełnienie kryteriów zamówienia pod warunkiem, że zamawiający zaakceptuje wszelkie równoważne materiały dowodowe (inne etykiety lub odpowiednią dokumentację) świadczące o spełnianiu tychże wymagań¹⁰. Jednak w odróżnieniu od starej dyrektywy, gdzie odwołanie do etykiet pojawia się wyłącznie w obrębie art. 23 dot. specyfikacji technicznych, nowa dyrektywa wprowadza odrębny, dedykowany etykietom artykuł (art. 43) oraz wskazuje *explicite*, że dana etykieta może zostać bezpośrednio wpisana do specyfikacji technicznych, kryteriów udzielania zamówienia lub/oraz warunków realizacji zamówienia. Artykuł ten w całości znalazł się w projekcie nowej ustawy Prawo zamówień publicznych opracowanym przez UZP i udostępnionym publicznie w kwietniu 2015 r. Zgodnie z art. 43, ust. 1, aby dana etykieta mogła zostać uwzględniona w zamówieniu, muszą zostać spełnione **wszystkie** następujące warunki:

- wymogi dotyczące etykiety dotyczą wyłącznie kryteriów, które są związane z przedmiotem zamówienia, i są odpowiednie dla określenia cech robót budowlanych, dostaw lub usług będących przedmiotem zamówienia;
- wymogi dotyczące etykiety są oparte na kryteriach obiektywnie możliwych do sprawdzenia i niedyskryminujących;
- etykiety są przyjmowane w drodze otwartej i przejrzystej procedury, w której mogą uczestniczyć wszystkie odpowiednie podmioty, w tym instytucje rządowe, konsumenci, partnerzy społeczni, producenci, dystrybutorzy oraz organizacje pozarządowe;
- etykiety są dostępne dla wszystkich zainteresowanych stron;
- wymogi dotyczące etykiety są określane przez podmiot trzeci, na który wykonawca ubiegający się o etykietę nie może wywierać decydującego wpływu.

Artykuł wskazuje więc wyraźnie, że zamawiający może wymagać posiadania przez wykonawcę określonej etykiety (brzmienie zapisu jest mocniejsze niż w przypadku starej dyrektywy), pod warunkiem, że przyjmie też wszelkie alternatywne dowody na spełnienie żądanych kryteriów. Trzeba jednak podkreślić, że jeśli dana etykieta obejmuje kryteria niezwiązane z przedmiotem zamówienia, na zamawiającym spoczywa obowiązek wskazania do których konkretnie kryteriów się odwołuje. W tym przypadku zamawiający nie może wymagać posiadania przez wykonawcę określonego oznakowania (ale wciąż może się do niego pomocniczo odnieść).

¹⁰ Warto wspomnieć, że to na wykonawcy spoczywa obowiązek dostarczenia równoważnej etykiety lub dokumentacji świadczącej o spełnieniu kryteriów zamówienia.

Etykiety a istniejące orzecznictwo

W kontekście odmiennego rozwiązania kwestii stosowania oznakowań przez starą i nową dyrektywę, warto przywołać orzeczenie Trybunału Sprawiedliwości (TS C368/2010) w sprawie Komisja Europejska przeciwko Holandii z 2012 roku¹¹. Zgodnie z orzeczeniem holenderska instytucja zamawiająca złamała prawo unijne wymagając od wykonawców posiadania dwóch konkretnych etykiet (Max Havelaar i EKO) i nie dając im możliwości przedstawienia alternatywnych certyfikatów lub innych materiałów dowodowych oraz nie precyzując kryteriów właściwych dla tych oznakowań. Ponadto certyfikat Max Havelaar dotyczący sprawiedliwego handlu został uwzględniony w specyfikacji technicznej, gdy tymczasem, zdaniem Trybunału, dotyczy on warunków realizacji zamówienia i kryteria z nim związane powinny znaleźć się w tej właśnie rubryce. W kontraście do powyższego orzeczenia, nowe prawo unijne dopuszcza umieszczenie etykiety – jako środka dowodzącego spełnienia wymaganych kryteriów – na wszystkich etapach procedury, a więc w specyfikacjach technicznych, kryteriach udzielenia zamówienia lub w warunkach realizacji zamówienia¹². Jednak, zgodnie z orzeczeniem, nakazuje zamawiającym uznać wszelkie równoważne wobec wskazanych etykiet dowody spełnienia wymaganych kryteriów.

Dlaczego jeszcze warto stosować etykiety?

Zachętę do stosowania etykiet jako kluczowego elementu społecznych zamówień publicznych (a także ekologicznych/środowiskowych), można odnaleźć nie tylko w warstwie normatywnej nowej dyrektywy, ale także w obszarze wartości, na których ów dokument jest ufundowany. Widać to wyraźnie w sposobie rozłożenia akcentów społecznych w nowym prawie unijnym. Nowa dyrektywa kładzie bowiem szczególny nacisk na rolę zamówień publicznych w procesie kształtowania polityki społecznej, włączenia społecznego oraz zapobiegania degradacji środowiska naturalnego. O znaczeniu kwestii społecznych w nowym prawie unijnym przekonuje choćby częstotliwość występowania w nim rozmaitych odmian przymiotnika *społeczny*: o ile w dokumencie z 2004 r. pojawiał się on 6 razy, o tyle w dyrektywie z 2014 r. w samej preambule przymiotnik ten występuje 47 razy, zaś w części normatywnej 24 razy¹³. „Włączenie społeczne” oraz „aspekty/wymogi społeczne” to stale powracające wątki w preambule dokumentu. Już na tej podstawie można wnioskować, że stosowanie aspektów społecznych jest otwarcie i zdecydowanie promowane przez nowe przepisy. Nowa dyrektywa traktuje też zamówienia publiczne jako jeden z głównych filarów realizacji strategii *Europa 2020. Strategia na rzecz inteligentnego i zrównoważonego rozwoju sprzyjającego włączeniu społecznemu*¹⁴. W konsekwencji na barkach instytucji zamawiających spoczywa

¹¹ Orzeczenie Trybunału Sprawiedliwości UE z dnia 10 maja 2012 r. w sprawie C-368/10 Komisja przeciwko Holandii. Zob. więcej: <http://curia.europa.eu/juris/liste.jsf?language=pl&jur=C,T,F&num=C-368/10&td=ALL>

¹² Zob. też: B. Faracik, J. Szymonek, *Zrównoważone zamówienia publiczne w Polsce. Możliwości, bariery, Strategie*, Fundacja Kupuj Odpowiedzialnie, s.10-11, www.ekonsument.pl/materialy/pobierz/606

¹³ Wyliczenie nie obejmuje załączników ani nazw instytucji zawierających odmiany przymiotnika *społeczny*.

¹⁴ *Strategia na rzecz inteligentnego i zrównoważonego rozwoju sprzyjającego włączeniu społecznemu*, Komisja Europejska, Bruksela 2010.

odpowiedzialność, a zarazem szansa kształtowania polityki społecznej i wpływania na kierunek rozwoju społecznego nie tylko na poziomie krajowym, ale i na szczeblu międzynarodowym (duża część dostaw realizowanych w ramach zamówień publicznych pochodzi z importu). Tymczasem, jak wynika z danych Urzędu Zamówień Publicznych, w latach 2010-2012 w Polsce uśredniony poziom społecznych zamówień publicznych wyniósł 2,9%¹⁵. Dla porównania: średnia unijna wynosi ok. 30%, a w Norwegii, która jest europejską liderką w tym obszarze, aspekty społeczne uwzględnia się w ponad 40% zamówień¹⁶. Jednocześnie *Krajowy Plan Działań w zakresie zrównoważonych zamówień publicznych na lata 2013-2016* zakłada, że do końca 2016 r. odsetek społecznych zamówień publicznych powinien wynieść 10%¹⁷. Stosowanie etykiet w zamówieniach publicznych może stanowić skuteczny mechanizm powiększania tego odsetka, poprzez dostarczanie jasnych kryteriów i ułatwienie zamawiającym formułowania zamówienia. Co więcej, odwoływanie się do oznakowań może znacznie poszerzyć zakres i skalę oddziaływania społecznych zamówień publicznych. Dziś ograniczają się one do skądinąd niezwykle ważnych praktyk jak zatrudnianie niepełnosprawnych czy zakup pojazdów dostosowanych do przewozu osób niepełnosprawnych¹⁸. Warto jednak by wykraczały poza jednostkowe przykłady oraz specyficzne obszary i rozciągały się na cały łańcuch dostaw produktów i towary/działania nie kojarzone automatycznie ze społeczną odpowiedzialnością (jak np. herbata, kombinezon roboczy, roboty budowlane). Dodatkowym atutem stosowania społecznych zamówień publicznych jest budowanie odpowiedzialnego wizerunku zamawiającego podmiotu, co zwiększa zaufanie społeczne do danej instytucji oraz popularyzuje dobre praktyki pozostające w zgodzie z oficjalnymi strategiami UE i Polski.

¹⁵ Krajowy Plan Działań w zakresie zrównoważonych zamówień publicznych na lata 2013-2016, Urząd Zamówień Publicznych, Warszawa 2013, s. 70. Pobrano z: www.uzp.gov.pl/cmsws/page/GetFile1.aspx?attid=6888

¹⁶ M. Czapnik, T. Joniewicz, Zrównoważone zamówienia publiczne w Polsce. Dlaczego skala ich wykorzystania jest tak mała i jak to zmienić?, prezentacja z seminarium o tym samym tytule, Warszawa 2014. Pobrano z: http://www.centrumcsr.pl/wp-content/uploads/2014/10/Seminarium-Zr%C3%B3wnowa%C5%BCone-zam%C3%B3wienia-publiczne-w-Polsce-Marta-Czapnik-Tadeusz-Joniewicz-Fundacja-CentrumCSR.PL_.pdf

¹⁷ Z kolei zielone zamówienia publiczne mają wzrosnąć do 20% do 2016 r. W 2012 wyniosły 12%. Dane i wytyczne pochodzą z *Krajowy Plan...*, dz.cyt.

¹⁸ *Krajowy Plan...*, dz.cyt., s. 69.

2. ETYKIETY SPOŁECZNE – PRZYKŁADY

Etykiety/oznakowania określane też często mianem certyfikatów to znaki nadawane przez organizacje certyfikujące, które potwierdzają spełnienie określonych kryteriów społecznych i/lub ekologicznych przez dany produkt, rzadziej usługę. Do certyfikatów nie należy oczywiście podchodzić bezkrytycznie: jak w przypadku większości ludzkich przedsięwzięć i w przypadku nadawania etykiet dochodzi czasem do nadużyć. Przykładowo w kontekście certyfikatów leśnych, zdarza się, że otrzymują je przedsiębiorstwa tworzące plantacje drzewne na terenach po wykarczowanych lasach naturalnych. Mają też miejsce przypadki konfliktów z rdzennymi mieszkańcami w odniesieniu do możliwości korzystania z terenów leśnych. Biorąc pod uwagę owe niedoskonałości należy jednak pamiętać, że certyfikaty są często jedynym – i zazwyczaj dość wiarygodnym – sposobem na pozyskanie jakiegokolwiek wiedzy na temat sytuacji w łańcuchu dostaw zamawianego produktu. Etykiety należy zatem uznać za godną zaufania wskazówkę przy tworzeniu zamówienia, choć z pewnością warto także śledzić pojawiające się pod ich adresem słowa krytyki płynące z ust mieszkańców krajów pochodzenia produktów czy lokalnych i międzynarodowych organizacji pozarządowych.

Poniżej znajduje się omówienie wybranych certyfikatów społecznych oraz ich równoważników, wraz ze szczegółowym opisem kryteriów, instytucji certyfikujących oraz produktów, do których dane oznakowanie się odnosi.

Fairtrade¹⁹ – sprawiedliwy handel z globalnym Południem

Zasięg etykiety:	obejmuje wyłącznie produkty i surowce pochodzące z krajów globalnego Południa
Produkty objęte certyfikatem:	kawa, herbata, kakao, banany, cukier, komosa ryżowa (quinoa), miód, owoce suszone, owoce i warzywa świeże, soki, orzechy/ ziarna oleiste, przyprawy, ryż, wino, bawełna, kwiaty cięte, piłki sportowe, złoto, srebro, drewno
Jednostka zarządzająca etykietą:	Fairtrade International; rolą tej organizacji są m.in.: ustalanie kryteriów certyfikacyjnych, kontrolowanie mechanizmów przyznawania certyfikatów, a także udzielanie licencji na znak Fairtrade oraz działania promocyjne
Jednostka certyfikująca:	niezależna jednostka certyfikująca FLOCERT; weryfikuje spełnianie standardów wypracowanych przez Fairtrade International
Etapy produkcji objęte etykietą:	cały łańcuch dostaw, choć nacisk położony jest przede wszystkim na etap pozyskiwania surowców; etykieta przyznawana jest zarówno producentom (grupom producenckim), importerom, jak i przetwórcom (np. firmom, które wytwarzają końcowe produkty jak kawa czy czekolada); weryfikacja standardów obejmuje także podwykonawców przetwórców

¹⁹ Opracowano na podstawie informacji dostępnych na stronie: www.fairtrade.org.pl

Najważniejsze kryteria społeczne:	zapłata ustalonej minimalnej ceny gwarantowanej; kwota ta zapewnić musi zwrot kosztów produkcji oraz godziwe wynagrodzenie dla producenta; wypłata rocznej premii na rzecz społeczności lokalnej: o sposobie wykorzystania premii decyduje lokalna spółdzielnia producencka lub organizacja pracownicza; premia pokrywa inwestycje w obszarze edukacji, ochrony zdrowia, rozwoju przedsiębiorczości etc.; możliwość prefinansowania: mechanizm ten gwarantuje, że organizacje producenckie mogą otrzymać do 60% prefinansowania danego zamówienia, co stabilizuje ich sytuację ekonomiczną oraz zwalnia z konieczności zaciągania kredytów; odpowiednie standardy społeczno-pracownicze w miejscu pracy: w zgodzie z konwencjami MOP – chodzi m.in. o zapewnienie równości kobiet i mężczyzn (równa płaca za równą pracę), zakaz pracy dzieci i pracy przymusowej czy wolność zrzeszania się
Kryteria ekologiczne (jeśli również obecne):	minimalizacja negatywnego wpływu na środowisko poprzez ograniczone stosowanie środków ochrony roślin (wprowadzanie zachęt finansowych do przechodzenia na produkcję ekologiczną); zakaz GMO; wdrażanie systemów zrównoważonego gospodarowania odpadami oraz zapobieganie pożarom lasów
Metoda weryfikacji:	niezależne audyty, obejmujące m.in. wywiady z pracownikami i pracownicami oraz producentami i producentkami
Równoważne etykiety:	Fair for Life, Naturland Fair
Podsumowanie:	najbardziej rozpoznawalny certyfikat w systemie sprawiedliwego handlu; warto go stosować zamawiając produkty żywnościowe pochodzące z krajów globalnego Południa, a także wyroby bawełniane; wkrótce ma się też pojawić certyfikat dla odzieży i tekstyliów
Strona internetowa:	www.fairtrade.org.pl, www.fairtrade.net

Fair for Life²⁰ – sprawiedliwy handel w krajach globalnej Północy i Południa

Zasięg etykiety:	zarówno produkty pochodzące z krajów globalnego Południa, jak i globalnej Północy
Przykładowe produkty:	łącznie ponad 500 produktów żywnościowych, w tym m.in. awokado, banany (świeże i suszone) oraz inne owoce egzotyczne, herbata, ryż, egzotyczne przyprawy, czekolada, kakao, przetwory z kokosa, kakao, winogrona, oliwki, cytryny; ponadto kosmetyki (w tym mydło), bawełna, ryby i owoce morza, minerały (na niewielką skalę)
Jednostka zarządzająca etykietą:	Bio-Foundation
Jednostka certyfikująca:	Institut for Marketecology (IMO) – niezależna jednostka certyfikująca
Etapy produkcji objęte etykietą:	cały łańcuch dostaw, wszystkie etapy produkcji
Najważniejsze kryteria społeczne:	ustalana jest minimalna cena, która ma wystarczyć producent(k)om, pracownikom i pracownicom na pokrycie podstawowych potrzeb i godne życie; wypłacana jest roczna premia, o której przeznaczeniu decydują producenci/spółdzielnie w toku demokratycznych procedur; zakaz pracy

²⁰ Opracowano na podstawie informacji dostępnych na stronie www.fairforlife.org

	dzieci oraz pracy przymusowej; postępowania dyscyplinarne nie mogą łamać praw człowieka; zakaz dyskryminacji i równe traktowanie wszystkich pracowników/ic, producentów/ek; wolność zrzeszania się pracowników/ic i prowadzenia negocjacji zbiorowych (w przypadku plantacji)
Kryteria ekologiczne (jeśli również obecne):	standardy dotyczą zarządzania zasobami wodnymi, zużycia energii, wpływu na ekosystemy i gospodarki odpadami; standardy te mogą być potwierdzone certyfikatami takimi jak FSC, UTZ czy GOTS
Metoda weryfikacji:	coroczny audyt obejmujący m.in. wywiady z producent(k)ami i pracownikami/cami najemnymi, kontrolę dokumentów, miejsc pracy etc.
Równoważne etykiety:	Naturland Fair, Fairtrade (ale tylko dla produktów z globalnego Południa)
Podsumowanie:	Fair for Life opiera się na bardzo podobnych kryteriach, co oznakowanie Fairtrade, jednak obejmuje bardziej różnorodną gamę produktów, a także indywidualnych producentów, niezrzeszonych w spółdzielniach
Strona internetowa:	www.fairforlife.org (na stronie dostępna jest pełna lista certyfikowanych produktów i producentów)

Forest Stewardship Council (FSC)²¹ – zrównoważona gospodarka leśna

Zasięg etykiety:	potencjalnie cały świat, obecnie ponad 80 krajów
Przykładowe produkty:	meble, papier biurowy i drukarski, opakowania papierowe, pokrycia podłogowe, okna, drzwi, instrumenty muzyczne oraz bezdrzewne produkty pochodzenia leśnego jak syrop klonowy, kauczuk czy orzechy brazylijskie
Jednostka zarządzająca etykietą:	Forest Stewardship Council
Jednostka certyfikująca:	niezależne jednostki certyfikujące akredytowane przez FSC
Etapy produkcji objęte etykietą:	kryteria społeczne i ekologiczne obejmują etap pozyskiwania surowca, choć weryfikacja źródła pochodzenia surowca odbywa się w całym łańcuchu dostaw (FSC 100%) lub jego części (FSC Mixed, gdzie tylko część surowców danego produktu posiada certyfikat)
Najważniejsze kryteria społeczne:	oparte m.in. na konwencjach MOP: zakaz pracy dzieci i pracy przymusowej na plantacjach, wolność zrzeszania się i prowadzenia negocjacji zbiorowych, zakaz dyskryminacji w miejscu pracy, zapewnienie prawa do użytkowania zasobów leśnych ludności tubylczej i społecznościom lokalnym, ochrona zdrowia i bezpieczeństwa pracowników lasów
Kryteria ekologiczne (jeśli również obecne):	m.in. pozyskiwanie zasobów leśnych nie przekraczające poziomu, który trwale uniemożliwi ich odnowienie, ograniczenie korzystania z chemicznych środków ochrony roślin, zakaz stosowania organizmów modyfikowanych genetycznie, ścisła kontrola i monitoring stosowania gatunków obcego pochodzenia, zakaz tworzenia nowych plantacji kosztem lasów naturalnych i półnaturalnych
Metoda weryfikacji:	niezależne audyty
Równoważne etykiety:	PEFC ma zbliżone kryteria
Podsumowanie:	najbardziej uznany certyfikat przyznawany produktom pochodzenia leśnego; szeroko rozpowszechniony, także w Polsce, gdzie ok. 80% lasów jest certyfikowanych FSC
Strona internetowa:	www.fsc.org

²¹ Opracowano na podstawie informacji dostępnych na stronach: www.ekonsument.pl oraz www.fsc.org

GOTS²² – ekologiczne i etyczne tekstylia oraz odzież

Zasięg etykiety:	zarówno produkty pochodzące z krajów globalnego Południa, jak i globalnej Północy
Przykładowe produkty:	odzież: odzież firmowa, kombinezony robocze, mundury etc.; produkty tekstylne: prześcieradła, pościel, zasłony, firanki, obrusy etc.; certyfikowane tkaniny: bawełna, jedwab, len, konopie
Jednostka zarządzająca etykietą:	International Working Group Global Organic Textile Standard
Jednostka certyfikująca:	GOTS współpracuje z 18 niezależnymi firmami certyfikującymi
Etapy produkcji objęte etykietą:	kryteria społeczne obejmują wyłącznie etap obróbki i przetwarzania materiału (zakłady produkcyjne), nie obejmują zaś etapu uprawy surowca; kryteria ekologiczne obejmują całość produkcji
Najważniejsze kryteria społeczne:	oparte m.in. na konwencjach MOP: zakaz pracy dzieci i pracy przymusowej, zakaz dyskryminacji, wolność zrzeszania się; konieczność zapewnienia pracownikom/com wynagrodzenia wystarczającego na godne życie, nie niższego niż obowiązujące w danym kraju/branży minimalne wynagrodzenie (jeśli zostało ustalone); nadgodziny nie mogą przekraczać 12 h/tydzień i nie mogą być narzucane; nakaz stosowania zgodnych z prawem umów; nakaz informowania pracowników/ic o obowiązujących minimalnych kryteriach społecznych w zrozumiałym przez nich języku; regularne szkolenia BHP; nakaz stosowania odpowiednich zabezpieczeń (ubrań ochronnych etc.) przez pracowników/ce, jeśli mają kontakt z niebezpiecznymi dla zdrowia substancjami/technologiami; nakaz stosowania stabilnych form zatrudnienia
Kryteria ekologiczne (jeśli również obecne):	końcowy produkt musi zawierać min. 70% surowców wytworzonych zgodnie z kryteriami rolnictwa ekologicznego, na etapie przetwarzania materiałów obowiązuje zakaz stosowania szkodliwych środków chemicznych m.in. formaldehydów, PCV, wybranych metali ciężkich etc.
Metoda weryfikacji:	coroczne audyty obejmujące m.in. weryfikację dokumentów, testy materiałów, wywiady z pracownikami/cami, członkami/iniami związków zawodowych, kierownictwem etc.
Równoważne etykiety:	Soil Association oraz Naturtextil IVN certified BEST
Podsumowanie:	GOTS to jeden z najbardziej rygorystycznych certyfikatów w branży odzieżowo-tekstylnej; łączy wyśrubowane kryteria ekologiczne z podstawowymi standardami pracowniczymi; obejmuje dość szeroką gamę produktów
Strona internetowa:	www.global-standard.org

²² Opracowano na podstawie informacji dostępnych na stronach: www.ekonsument.pl oraz www.global-standard.org

SA8000²³ – wyższe standardy pracy

Zasięg etykiety:	potencjalnie wszystkie kraje, wszystkie branże (za wyjątkiem rybołówstwa i branży morskiej)
Przykładowe produkty:	odzież, tekstylia, sprzęt elektroniczny, obuwie, żywność, produkty metalowe, plastikowe, produkty z branży chemicznej, papier, meble, art. skórzane etc.; ważne: etykieta przyznawana jest poszczególnym zakładom/ fabrykom, a nie produktom!
Jednostka zarządzająca etykietą:	Social Accountability International (SAI)
Jednostka certyfikująca:	audytorzy wyszkoleni przez SAI
Etapy produkcji objęte etykietą:	etap produkcji finalnych towarów konsumenckich
Najważniejsze kryteria społeczne:	oparte m.in. na konwencjach MOP, powszechnej deklaracji praw człowieka oraz krajowych kodeksach pracy: zakaz pracy dzieci i pracy przymusowej, spełnianie wymogów BHP oraz wdrażanie stosownych szkoleń w tym zakresie, wolność zrzeszania się i prowadzenia negocjacji zbiorowych; zakaz dyskryminacji; praktyki dyscyplinarne nie mogą godzić w godność pracowników/ic; czas pracy nie może przekraczać 48 h, zaś nadgodziny nie mogą wynosić więcej niż 12 h/tydzień; konieczność zapewnienia pracownikom/com wynagrodzenia wystarczającego na godne życie, nie niższego niż obowiązujące w danym kraju/branży minimalne wynagrodzenie (jeśli zostało ustalone); nakaz stosowania stabilnych form zatrudnienia
Kryteria ekologiczne (jeśli również obecne):	brak
Metoda weryfikacji:	firmy zobowiązane są do wprowadzenia odpowiednich polityk i procedur w oparciu o standardy i wskaźniki wypracowane przez SAI, ale brak w pełni niezależnej kontroli, audyty głównie wewnętrzne; również brak niezależnej, zewnętrznej kontroli nad podwykonawcami certyfikowanych zakładów
Równoważne etykiety:	brak, choć podobne standardy posiadają inicjatywy wielostronne jak np. Fair Wair Foundation (odzież) oraz Fair Labour Association (odzież i obuwie); firmy zrzeszone w tych inicjatywach muszą przestrzegać podobnych standardów jak SA8000
Podsumowanie:	choć certyfikat, ze względu na słabsze metody weryfikacji, nie jest równie wiarygodny, jak pozostałe wyszczególnione, z pewnością wart jest stosowania ponieważ odnosi się do bardzo szerokiej gamy produktów, a także posiada wysokie standardy społeczne, które, jeśli zostały wdrożone, gwarantują godne warunki pracy w sektorach znanych z wyzysku pracowników/ic
Strona internetowa:	www.sai-intl.org

²³ Opracowane na podstawie informacji dostępnych na stronach: www.ekonsument.pl oraz www.sai-intl.org

Naturland Fair²⁴ – ekologiczna żywność i sprawiedliwy handel

Zasięg etykiety:	obejmuje zarówno produkty pochodzące z krajów globalnego Południa, jak i globalnej Północy
Przykładowe produkty:	kawa, herbata, oliwki, mleko, czekolada, kakao, banany etc.
Jednostka zarządzająca etykietą:	Naturland – Stowarzyszenie na rzecz ekologicznego rolnictwa oraz Komitet Certyfikujący Naturland
Jednostka certyfikująca:	niezależne jednostki certyfikujące współpracujące z Naturland (m.in. IMO – Institut for Marketecology)
Etapy produkcji objęte etykietą:	cały łańcuch dostaw
Najważniejsze kryteria społeczne:	społeczna odpowiedzialność poprzez zapewnienie godnych zarobków, wolności zrzeszania się, zakazu pracy dzieci oraz poszanowanie praw człowieka; długotrwałe, stabilne relacje handlowe w całym łańcuchu dostaw; ceny płacone producent(k)om muszą zwrócić koszty produkcji oraz zagwarantować odpowiedni zysk; surowce oraz materiały stosowane przy produkcji powinny pochodzić z lokalnych źródeł; wdrażanie działań na rzecz społeczności lokalnej (w zakresie edukacji, kultury czy środowiska oraz kwestii społecznych); współpraca partnerów handlowych oparta na zaufaniu; pisemna deklaracja dot. strategii działania i zasad przejrzystości
Kryteria ekologiczne (jeśli również obecne):	restrykcyjne kryteria ekologiczne, wykraczające poza normy UE dla rolnictwa ekologicznego
Metoda weryfikacji:	coroczne audyty u rolników i przetwórców; także niezapowiedziane wizyty
Równoważne etykiety:	Soil Association Ethical Trade, Fairtrade
Podsumowanie:	certyfikat o restrykcyjnych kryteriach ekologicznych i równie wysokich społecznych; jak na razie liczba dostępnych produktów jest jednak dość ograniczona
Strona internetowa:	www.naturland.de

²⁴ Opracowano na podstawie informacji dostępnych na stronie: www.naturland.de

Fair Stone²⁵ – lepsze warunki pracy w kamieniołomach i fabrykach materiałów budowlanych

Zasięg etykiety:	obejmuje produkty pochodzące z krajów globalnego Południa (obecnie Chiny, Indie, Wietnam ²⁶)
Przykładowe produkty:	kamień naturalny (etykieta przyznawana kamieniołomom lub zakładom przetwarzającym kamień); istnieje możliwość certyfikacji finalnego produktu (dodatkowe kryteria)
Jednostka zarządzająca etykietą:	Fair Stone e.V.
Jednostka certyfikująca:	niezależna jednostka certyfikująca TÜV Rheinland Hong Kong Ltd.
Etapy produkcji objęte etykietą:	głównie wydobywanie oraz dalsza obróbka i przetwarzanie kamienia, ale istnieje możliwość przyznania certyfikatu dla całego łańcucha dostaw (dla finalnego produktu)
Najważniejsze kryteria społeczne:	oparte m.in. na konwencjach MOP: wolność zrzeszania się, zakaz pracy dzieci i pracy przymusowej; stabilne zatrudnienie w oparciu o zgodne z prawem umowy; pensja nie niższa niż krajowe lub branżowe minimum oraz obowiązkowo odprowadzane składki na ubezpieczenie społeczne; rygorystyczne przestrzeganie norm BHP, w tym dostarczenie pracownikom odzieży ochronnej, masek etc.; szkolenia w zakresie BHP, nakaz pracy w przynajmniej dwuosobowych ekipach; stosowanie jak najmniej szkodliwych środków chemicznych; pomiary hałasu, wibracji i wprowadzanie stosownych ulepszeń; wdrożenie odpowiednich procedur celem zabezpieczenia pracowników przed pyłem, który może wywoływać śmiertelnie niebezpieczną pylicę
Kryteria ekologiczne (jeśli również obecne):	przywrócenie naturze nieużywanych już kamieniołomów; ochrona wód gruntowych i głębinowych; odpowiednie gospodarowanie odpadami oraz oszczędność energii i wody
Metoda weryfikacji:	wewnętrzny audyt, kontrola przedstawicieli/ek Fair Stone oraz zewnętrzny audyt (co trzy lata lub po roku w razie wystąpienia nieprawidłowości)
Równoważne etykiety:	brak
Podsumowanie:	niedawno wprowadzony, prawdopodobnie jedyny certyfikat dla branży kamieniarskiej, która charakteryzuje się dość niebezpiecznymi warunkami pracy; w krajach zachodnich (m.in. w Niemczech) jest już wykorzystywany w zamówieniach publicznych na roboty budowlane
Strona internetowa:	www.fairstone.org

²⁵ Opracowano na podstawie informacji dostępnych na stronie: www.fairstone.org

²⁶ Etykieta została utworzona w 2014 r., z pewnością obejmie wkrótce kolejne kraje.

3. PRZYKŁADY ZASTOSOWANIA ETYKIET SPOŁECZNYCH W KRAJACH EUROPEJSKICH

Brema – wybrane przykłady zastosowania etykiet społecznych²⁷

Od 2009 r. urzędy niemieckiego miasta Brema wymagają od zamawiających przestrzegania ośmiu podstawowych konwencji Międzynarodowej Organizacji Pracy, a także spełniania określonych wymogów środowiskowych w zamówieniach na roboty budowlane, dostawy i usługi. Program ten wdrożono m.in. poprzez prowadzenie dialogu z potencjalnymi zamawiającymi w zakresie standardów społecznych i środowiskowych jeszcze przed podpisaniem umowy. Z czasem zrównoważone zamówienia publiczne stały się standardową procedurą bremeńskich urzędów. Poniżej znajdują się dwa przykłady zamówień wykorzystujących etykiety społeczne:

Dostawa biurk z elementami drewnianymi:

- Typ zamówienia: dostawa;
- Wartość zamówienia: 46 tys. euro;
- Wykorzystany certyfikat: FSC, PEFC lub równoważny dokument;
- Wymagania społeczne: zgodność z ośmioma konwencjami MOP znalazła się w klauzuli dot. wykonania zamówienia (weryfikacji dokonano na podstawie posiadania przez wykonawcę certyfikatu FSC, PEFC lub równoważnego dokumentu).

Schody wykonane z kamienia naturalnego:

- Typ zamówienia: roboty budowlane;
- Wartość zamówienia: 658 tys. euro;
- Wykorzystany certyfikat: Fair Stone lub równoważny dokument;
- Wymagania społeczne: zgodność z ośmioma konwencjami MOP znalazła się w klauzuli dot. wykonania zamówienia (weryfikacji dokonano na podstawie posiadania przez wykonawcę certyfikatu Fair Stone lub równoważnego dokumentu).

²⁷ Przykład pochodzi z: N. Evans, A. Evermann i in., *Success stories in socially responsible public procurement*, LANDMARK consortium, c/o SETEM, Catalunya 2014, s. 24-27.

Urząd Miasta Barcelony – społecznie odpowiedzialna odzież robocza²⁸

Od czerwca 2012 barcelońska Rada Miasta oraz dwie inne instytucje samorządowe uczestniczyły w grupie roboczej ds. społecznie odpowiedzialnych zamówień publicznych. Prace grupy skupiały się na wprowadzeniu społecznych kryteriów do zamówień z obszaru tekstyliów oraz sprzętu elektronicznego. Szczegóły zamówienia:

Dostawa odzieży roboczej:

- Typ zamówienia: dostawa;
- Wartość zamówienia: 2,5 mln euro;
- Wykorzystany certyfikat: SA8000 lub równoważny dokument;
- Wymagania społeczne: zgodność z ośmioma konwencjami MOP znalazła się w klauzuli dot. wykonania zamówienia; od zamawiającego wymagano stosownego oświadczenia, a po roku (kontrakt został podpisany na 3 lata) certyfikatu SA8000 lub równoważnego dokumentu.

Antwerpia – podkoszulki z bawełny Fairtrade²⁹

W 2010 r. jedna z miejskich instytucji zamówiła dostawę 7 tys. bawełnianych podkoszulków oraz 1 tys. bawełnianych koszulek typu polo z nadrukami. Wśród wymagań społecznych znalazły się: przestrzeganie podstawowych konwencji MOP, zasad sprawiedliwego handlu oraz rolnictwa ekologicznego. Szczegóły zamówienia:

Dostawa bawełnianych podkoszulków:

- Typ zamówienia: dostawa;
- Wartość zamówienia: 80 tys. euro;
- Wykorzystany certyfikat: SA8000 (dla warunków pracy) oraz Fairtrade (dla sprawiedliwego handlu) lub równoważne dokumenty;
- Wymagania społeczne: zgodność z ośmioma konwencjami MOP oraz dot. sprawiedliwego handlu znalazły się w opisie przedmiotu zamówienia, w kryteriach oceny zamówienia oraz w warunkach realizacji zamówienia.

Bawełna Fairtrade jest też zamawiana m.in. przez:

- Urząd Miasta Paryża (1/3 służb mundurowych nosi mundury z bawełny Fairtrade);
- Francuską pocztę (100% służbowych t-shirtów oraz 40% pozostałej odzieży służbowej jest z bawełny Fairtrade);
- London School of Economics (3/4 odzieży służbowej wykonano z bawełny Fairtrade)³⁰.

²⁸ Przykład pochodzi z: N. Evans, A. Evermann i in., *Success stories in socially responsible public procurement*, LANDMARK consortium, c/o SETEM, Catalunya 2014, s. 32-33.

²⁹ Przykład pochodzi z: L. Champon, C. Maréchal (red.) *Mode d'emploi de l'achat public écologique et socialement responsable*, achACT i écoconso, 2012, s. 33.

³⁰ Dane dot. wykorzystania bawełny ze sprawiedliwego handlu w zamówieniach publicznych pochodzą ze strony: www.fairtrade-advocacy.org/ftao-publications/press-releases/press-release-2013/704-4

4. MOŻLIWOŚCI ZASTOSOWANIA ETYKIET W POLSKICH ZAMÓWIENIACH

Poniżej zaprezentowane zostały konkretne wskazówki dla tworzących zamówienia publiczne z wykorzystaniem etykiet społecznych, a także trzy przykłady zamówień, w których można zastosować oznakowania społeczne (przykłady są fikcyjne).

Wskazówki techniczne dla tworzących zamówienia

1. Ustawodawca w Rozporządzeniu Prezesa Rady Ministrów z dnia 19 lutego 2013 r. (Dz. U. 2013 poz. 231) w sprawie rodzajów dokumentów, jakich może żądać zamawiający od wykonawcy, oraz form, w jakich te dokumenty mogą być składane, w § 6. ust. 1. określił ściśle czego może żądać zamawiający od wykonawcy, aby potwierdzić, że oferowane roboty budowlane, dostawy lub usługi odpowiadają jego wymaganiom. Są to w szczególności: próbki, opisy, fotografie produktów czy zaświadczenia niezależnych podmiotów. Dlatego każdorazowo stawiając wykonawcom jakieś wymagania w odniesieniu do dokumentów, musimy sprawdzać czy zostały one wpisane do ww. rozporządzenia.
2. Kryteria społeczne (także wskazujące na stosowne etykiety) można uwzględnić na wszystkich etapach postępowania, jednak najpełniej można je wykorzystać na etapie opisu przedmiotu zamówienia (OPZ) oraz ustalania oceny ofert³¹. Kryteria społeczne warto ująć właśnie w ramach poza-cenowych kryteriów oceny ofert. UZP wskazuje, iż zamawiający może wybrać inne aspekty społeczne niż te, przykładowo wskazane w ustawie PZP³².
3. Trzeba pamiętać, aby OPZ zawsze pozostawał w zgodzie z zasadą uczciwej konkurencji i równego traktowania wykonawców, a także dopuszczał ww. rozwiązania równoważne.
4. Bardzo ważne jest także, aby zastosowane przez zamawiającego kryteria oceny ofert (jeśli są powiązane z etykietami czy certyfikatami dotyczącymi wytwarzanych produktów) były obiektywne, wiarygodne i zrozumiałe opisane dla wykonawców.
5. Wśród aspektów społecznych, zarówno na etapie OPZ lub też oceny ofert, warto uwzględnić odniesienie do głównych konwencji Międzynarodowej Organizacji Pracy (MOP), które bardzo często stanowią bazę etykiet społecznych³³. Są to:
 - Konwencje dot. wolności związkowej i prowadzenia rokowań zbiorowych (nr 87 i 98);
 - Konwencje dot. zniesienia pracy dzieci (138 i 183);

³¹ K. Ołdak-Bułańska, *Aspekty społeczne w zamówieniach publicznych. Podręcznik*, Urząd Zamówień Publicznych, Warszawa 2014, s. 60. Zob. też: T. Joniewicz, *Zrównoważone zamówienia publiczne w praktyce. Modelowe klauzule społeczne i środowiskowe*, Fundacja Centrum CSR, s. 17-18.

³² K. Ołdak-Bułańska, *Aspekty społeczne...*, dz.cyt., s. 96.

³³ Te i inne konwencje dostępne są w całości na stronie: www.mop.pl

- Konwencje dot. zniesienia pracy przymusowej (29 i 105);
- Konwencje dot. dyskryminacji ze względu na płeć i w zakresie zatrudnienia i wykonywania zawodu (100 i 111);
- Konwencje dot. ustalania płacy minimalnej (26 i 131);
- Konwencja dot. bezpieczeństwa, zdrowia pracowników i środowiska pracy (155);
- Konwencja dot. ograniczenia czasu pracy do ośmiu godzin dziennie i czterdziestu ośmiu godzin tygodniowo w zakładach przemysłowych (1);
- Rekomendacja dot. formalnych warunków zatrudnienia (198).

W poniższych przykładach przedstawiono różne sposoby uwzględnienia etykiet i ich kryteriów. Ostatecznie to zamawiający musi zdecydować czy chce, aby kryteria społeczne uwzględniać jako „wymóg obligatoryjny” dotyczący przedmiotu zamówienia czy jako kryterium dodatkowo punktowane, oraz czy będzie bazował na oświadczeniach wykonawców, czy też będzie wymagał przedstawienia innych dowodów, ale zawsze z dopuszczeniem dokumentów równoważnych.

Przykład zastosowania etykiety Fairtrade

Zamówienia w jakich możemy zastosować etykietę Fairtrade:

- Produkty żywnościowe w tym kakao, kawa, czekolada, herbata, cukier trzcinowy, wybrane świeże warzywa i owoce (m.in. banany i ananasy), owoce suszone, przetwory owocowe i warzywne, soki, wina, produkty zbożowe (m.in. ryż, komosa ryżowa, palusznik), zioła, herbaty ziołowe, przyprawy, nasiona roślin oleistych, orzechy, miód;
- Usługi cateringowe;
- Kwiaty cięte, rośliny ozdobne;
- Piłki sportowe;
- Kosmetyki (zawierające cukier trzcinowy, olej kokosowy, masło shea itd.)
- Produkty uszyte z użyciem bawełny Fairtrade, w tym: materiały promocyjne (np. koszulki, torby bawełniane), odzież robocza, mundury, prześcieradła i ręczniki w szpitalach, fartuchy pielęgniarek, obrusy, zastony etc.

Przykładowe zapisy do wykorzystania przy tworzeniu OPZ-u i SIWZ-u:

- „Oświadczam, że produkt (x) spełnia wymagania dla przyznania certyfikatu/etykiety w zakresie jego specyfikacji, procesu wytworzenia itd. lub równoważnego (formularz oferty) w tym np. ...”
- „Produkt powinien, być wyprodukowany przy zapewnieniu stałych zarobków dla jego producentów w wysokości wystarczającej na pokrycie kosztów produkcji i godne życie.”

Przykładowy przedmiot zamówienia (nazwa/tytuł postępowania):

- Usługa cateringowa, w ramach której dostarczana będzie kawa i herbata.

Wymóg obligatoryjny do OPZ-u:

- Kawa i herbata, które będą częścią składową świadczonej usługi cateringowej, muszą pochodzić z legalnych i zrównoważonych upraw i być wyprodukowane z poszanowaniem następujących standardów społecznych: zakaz pracy przymusowej oraz pracy dzieci, równe traktowanie kobiet

i mężczyzn, demokratyczne podejmowanie decyzji w organizacjach drobnych producentów/ek oraz obecność związków zawodowych na dużych plantacjach, wynagrodzenia wystarczające na godne życie (nie niższe niż pensja minimalna w danym kraju lub sektorze) oraz wypłacanie pracownikom/com lub organizacjom producenckim premii na projekty rozwojowe.

Sposób weryfikacji ww. wymogu przez Zamawiającego/cą:

- Certyfikaty kontroli pochodzenia kawy i herbaty np. certyfikat Fairtrade lub jakiegokolwiek inny równoważny certyfikat lub dokument, zostaną uznane za dowód.

i/lub (do wyboru w zależności od indywidualnych potrzeb zamawiającego/cej dot. przedmiotu zamówienia)

Propozycja dodatkowego (poza-cenowego) kryterium oceny ofert:

Dodatkowe punkty zostaną przyznane za [kryterium do zastosowania jeśli ww. wymóg pierwotny nie zostanie zastosowany]:

- Spełnienie przez Wykonawców warunku posiadania certyfikatu Fairtrade lub równoważnego lub innego dowodu, który potwierdzi, że drobni producenci/tki lub pracownicy/ce plantacji otrzymali zapłatę umożliwiającą pokrycie kosztów produkcji i zapewnienie podstawowych potrzeb niezbędnych dla prowadzenia godnego życia, a także wypłacona została im roczna premia Fairtrade lub równoważna na projekty rozwojowe wspierające społeczność lokalną (np. doposażenie szkoły, szpitala czy przestawienie produkcji na ekologiczną). Dodatkowe punkty zostaną przyznane w ilości ustalonej przez Zamawiającego w proporcji: posiadanie certyfikatu Fairtrade lub równoważnego dokumentu – maksymalna liczba punktów; brak ww. certyfikatu lub równoważnego dokumentu – 0 pkt.

Sposób weryfikacji przyznanych dodatkowych punktów w ramach ww. kryterium:

- Kopia certyfikatu lub inne równoważne dokumenty dostarczone przez Wykonawcę, a na etapie realizacji umowy kontrola czy wszystkie produkty są opatrzone etykietą Fairtrade lub równoważną. Uznane mogą być również inne oznakowania, spełniające wyszczególnione kryteria.

Przykład zastosowania etykiety FSC

Zamówienia w jakich możemy zastosować FSC³⁴:

- Dostawa drzewnych produktów leśnych, mebli, papieru, pokryć podłogowych, okien, drzwi, instrumentów muzycznych, bezdrzewnych produktów pochodzenia leśnego (np. syrop klonowy, kauczuk, orzechy brazylijskie);
- Roboty budowlane obejmujące swoim zakresem wykorzystanie drzewnych produktów leśnych.

³⁴ Przykład pochodzi z kryteriów GPP opracowanych na zlecenie Komisji Europejskiej i promowanych przez Urząd Zamówień Publicznych, na którego stronie www.uzp.gov.pl – ww. kryteria są dostępne w języku polskim.

Przykładowe zapisy do wykorzystania przy tworzeniu OPZ-u i SIWZ-u:

- „Oświadczam, że produkt (x) spełnia wymagania dla przyznania certyfikatu/etykiety w zakresie jego specyfikacji, procesu wytworzenia itd. lub równoważnego (formularz oferty), w tym np. ...”
- „Proces pozyskania produktu powinien odbywać się z zachowaniem zasad zrównoważonego pozyskiwania zasobów leśnych, nie przekraczających poziomu, który trwale uniemożliwi ich odnowienie, z ograniczeniem korzystania z chemicznych środków ochrony roślin (zwłaszcza z pestycydów), z zakazem stosowania organizmów modyfikowanych genetycznie, a także zakazem tworzenia nowych plantacji kosztem lasów naturalnych i półnaturalnych.”
- „Podczas procesu pozyskania produktu przestrzegane są podstawowe konwencje MOP, w tym zakaz pracy dzieci i pracy przymusowej, zakaz dyskryminacji, wolność zrzeszania się i prowadzenia negocjacji zbiorowych, a także respektowane są prawa rdzennych mieszkańców terenów leśnych.”

Przykładowy przedmiot zamówienia (nazwa/tytuł postępowania):

- Zakup papieru biurowego na bazie włókien pierwotnych pochodzących z legalnych lub zrównoważonych źródeł (także zawierających ewentualnie udział procentowy włókien wtórnych).

Wymóg obligatoryjny do OPZ-u:

- Pierwotne włókna drzewne do produkcji masy celulozowej pochodzą z legalnych źródeł, a na etapie uprawy surowca pierwotnego (drzewa) przestrzegano podstawowych konwencji MOP [można wymienić numery konwencji].

Sposób weryfikacji ww. wymogu przez Zamawiającego/cą:

- Certyfikaty kontroli pochodzenia produktu FSC lub jakiegokolwiek inny równoważny dowód, zostaną uznane za dowód zgodności.

i/lub (do wyboru w zależności od indywidualnych potrzeb zamawiającego/cej dot. przedmiotu zamówienia):

Propozycja dodatkowego (poza-cenowego) kryterium oceny ofert:

- Dodatkowe punkty zostaną przyznane w ilości proporcjonalnej do ilości pierwotnych włókien drzewnych do celów produkcji masy celulozowej pochodzących z lasów, które zostały zweryfikowane jako zarządzane w sposób umożliwiający wdrażanie zasad i środków mających na celu zapewnienie zrównoważonej gospodarki leśnej, a podstawowe konwencje MOP (zakaz pracy dzieci i pracy przymusowej, wolność zrzeszania się i prowadzenia rokowań zbiorowych, zakaz dyskryminacji) były respektowane, pod warunkiem, że wspomniane kryteria charakteryzują produkt i są dla niego właściwe.

Sposób weryfikacji przyznanych dodatkowych punktów w ramach ww. kryterium:

- Kopia certyfikatu FSC lub inne dowody dostarczone przez Wykonawcę, a na etapie realizacji umowy sprawdzenie czy wszystkie produkty opatrzone wspólnotowym oznakowaniem ekologicznym zostaną uznane za spełniające wymogi. Uznane mogą być również inne krajowe oznakowania ekologiczne spełniające wyszczególnione kryteria. Certyfikaty kontroli pochodzenia produktu dla włókien drzewnych posiadających certyfikat FSC lub jakiegokolwiek inny równoważny dowód, zostaną uznane za dowód zgodności.

Przykład zastosowania etykiety GOTS

Zamówienia w jakich możemy zastosować GOTS:

- Dostawa odzieży roboczej i obuwia, odzieży ochronnej, szpitalnej, medycznej, bielizny, strojów sportowych, tekstyliów naturalnych, domowych, produktów włókienniczych, przędzy, tkanin czy ubrań;
- Dostawa materiałów promocyjnych, gadżetów reklamowych takich jak np. koszulki, torby itp.

Przykładowe zapisy do wykorzystania przy tworzeniu OPZ-u i SIWZ-u:

- „Oświadczam, że produkt (x) spełnia wymagania dla przyznania certyfikatu/etykiety w zakresie jego specyfikacji, procesu wytworzenia itd. lub równoważnego (formularz oferty) w tym np. ...”
- „Produkt został wykonany z materiałów naturalnych (min. 70% włókien ekologicznych w końcowym produkcie).”
- „Przy jego produkcji nie pracują dzieci, nie stosuje się pracy niewolniczej, warunki pracy są bezpieczne dla zdrowia pracowników oraz dla środowiska, pracownicy mają zapewnioną odzież ochronną, gdy tylko jest to potrzebne oraz otrzymują godziwe wynagrodzenie za swoją pracę.”

Przykładowy przedmiot zamówienia (nazwa/tytuł postępowania):

- Zakup odzieży roboczej (kurtki) z ekologicznych włókien pochodzących z legalnych i zrównoważonych źródeł.

Wymóg obligatoryjny do OPZ-u:

- Zamawiane kurtki muszą zostać wykonane z materiałów naturalnych i włókien ekologicznych (min. 70% włókien ekologicznym w gotowym produkcie i min. 90% włókien naturalnych) z zachowaniem standardów społecznych opartych na podstawowych konwencjach MOP [tutaj można wymienić numery wymaganych konwencji].

Sposób weryfikacji ww. wymogu przez Zamawiającego/cą:

- Certyfikaty kontroli składu materiału, z którego zostały wykonane kurtki ze wskazaniem procentowym ilości surowców naturalnych pochodzenia ekologicznego, np. certyfikat GOTS lub inny równoważny dokument, zostaną uznane za dowód zgodności.

i/lub (do wyboru w zależności od indywidualnych potrzeb zamawiającego/cej dot. przedmiotu zamówienia)

Wymóg obligatoryjny do OPZ-u:

- Przy produkcji zamawianych kurtek zastosowano całkowity zakaz toksycznych metali ciężkich, formaldehydu, rozpuszczalników aromatycznych, funkcjonalnych nano-cząsteczek, organizmów zmodyfikowanych genetycznie (GMO) i ich enzymów oraz przy ich produkcji zastosowano także nietoksyczne i biodegradowalne dodatki (np. barwniki, środki pomocnicze i substancje wspomagające). Przy produkcji kurtek przestrzegano też standardów społecznych opartych na podstawowych konwencjach MOP [tutaj można wymienić numery wymaganych konwencji].

Sposób weryfikacji ww. wymogu przez Zamawiającego/cą:

- Oświadczenie Wykonawcy dotyczące braku stosowania przy produkcji zamawianych kurtek ww. substancji i materiałów szkodliwych oraz przestrzegania konwencji MOP

i/lub (do wyboru w zależności od indywidualnych potrzeb zamawiającego/cej dot. przedmiotu zamówienia)

Propozycja dodatkowego (poza-cenowego) kryterium oceny ofert:

- Dodatkowe punkty zostaną przyznane za zastosowanie jako materiału do pakowania, jako zawieszki czy metki – tektur, papieru czy innych materiałów pochodzących z recyklingu lub certyfikowanych zgodnie z wymaganiami FSC lub PEFC lub równoważnymi. Dodatkowe punkty zostaną przyznane w ilości proporcjonalnej do procentowej ilości zastosowania ww. materiałów na podstawie dowodów dostarczonych przez Wykonawcę.

Sposób weryfikacji przyznanych dodatkowych punktów w ramach ww. kryterium:

- Dostarczenie przez Wykonawcę certyfikatu FSC, PEFC lub równoważnego dokumentu.

Propozycja dodatkowego (poza-cenowego) kryterium oceny ofert:

- Dodatkowe punkty zostaną przyznane za aspekt społeczny jakim jest dostarczenie dowodów, że przy produkcji zamawianych kurtek nie pracują dzieci, nie stosuje się pracy niewolniczej, warunki pracy są bezpieczne dla zdrowia pracowników oraz dla środowiska, a pracownicy otrzymują godziwe wynagrodzenie za swoją pracę. Dodatkowe punkty zostaną przyznane w ilości ustalonej przez Zamawiającego w proporcji: złożenie oświadczenia – maksymalna liczba punktów w ramach tego kryterium, brak ww. oświadczenia – 0 pkt.

Sposób weryfikacji przyznanych dodatkowych punktów w ramach ww. kryterium:

- Certyfikat GOTS lub inny równoważny lub inne dowody dostarczone przez Zamawiającego.

5. UWAGI KOŃCOWE

– **Warto ryzykować!**

W obszarze udzielania społecznie odpowiedzialnych i zielonych zamówień publicznych jesteśmy na początku naszej drogi. Zarówno jako instytucje ustawodawcze jak i odwoławcze, kontrolujące czy w końcu jako sami zamawiający, dopiero uczymy się wprowadzać do dokumentacji postępowań zapisy dot. stosowania certyfikatów czy etykiet. Pamiętajmy więc, że w każdym postępowaniu wszystkim wykonawcom przysługuje możliwość skorzystania ze środków ochrony prawnej w odniesieniu do dokonanego przez zamawiającego opisu sposobu dokonywania oceny spełniania warunków podmiotowych, zapisów SIWZ oraz ogłoszenia o zamówieniu, jeżeli w jego ocenie naruszają one przepisy ustawy, a w szczególności zasadę uczciwej konkurencji oraz równego traktowania wykonawców. Dlatego ryzykujemy: zarówno zamawiający, poprzez wpisywanie do ww. dokumentacji nie zawsze jeszcze przeanalizowanych i wystandaryzowanych zapisów, jak i wykonawcy, poprzez składanie odwołań na przedmiotowe zapisy. Działania takie z pewno-ścią pomogą obu stronom w wypracowaniu praktyki stosowania zrównoważonych zamówień.

– **Przetarg nieograniczony to nie wszystko!**

Pamiętajmy, iż ustawa PZP proponuje nam kilka trybów, w ramach których możemy realizować nasze dostawy, usługi i roboty budowlane. Nie ograniczamy się więc tylko do najbardziej powszechnego i błędnie uważanego za najbardziej bezpieczny przetargu nieograniczonego. Dostosowujemy tryb realizacji zamówienia do naszych rzeczywistych potrzeb.

– **A co poniżej progów ustawowych?**

Należy pamiętać, iż wytyczne odnoszące się do dokumentów, których zamawiający może żądać od wykonawców, dotyczą zamówień powyżej progu stosowania ustawy PZP, natomiast bardzo często koszt dostaw, usług czy robót budowlanych, w ramach realizacji których możemy zastosować aspekty społeczne, to zamówienia tzw. podprogowe i nie ma absolutnie żadnych przeciwwskazań, abyśmy dodawali stosowne zapisy do wszystkich zamówień, bez względu na ich wartość!

– **Jeśli nie wiemy jak zacząć...**

Kiedy nie wiemy jak opisać nasze zamówienia, aby spełniały one kryteria zrównoważonych zamówień publicznych pamiętajmy, że najlepiej skorzystać z ustawowej możliwości przeprowadzenia tzw. dialogu technicznego (art. 31a-31c ustawy PZP) przed rozpoczęciem właściwej procedury, w ramach którego możemy uzyskać doradztwo czy informacje od wykonawców w zakresie niezbędnym do przygotowania opisu przedmiotu zamówienia (w tym opisu naszych „społecznych wymagań”), SIWZ (w tym kryteriów oceny ofert) czy zapisów umowy. Nie obawiamy się współpracy z wykonawcami – to zazwyczaj właśnie oni posiadają wiedzę, której potrzebuje zamawiający do prawidłowego przeprowadzenia zamówienia.

– **Cena ceną, ale co jeszcze?**

Postarajmy się przed realizacją każdego zamówienia sprawdzić ile będzie ono kosztowało nas „w całości” (wyliczmy tzw. rachunek kosztów życia produktu). Następnie ustalmy kryteria oceny ofert tak aby wykazać wszystkie składowe tej ceny (podzielmy je na cenowe i poza-cenowe). Reasumując: pamiętajmy, że często „co tanie, to drogie”.

– **Zamówienia pod lupą!**

Zadbajmy o to aby nasze zrównoważone zamówienia publiczne naprawdę takie były. Nie opierajmy się na popularnej, nie sprawdzonej informacji odnośnie naszych dostaw, usług czy robót budowlanych. Sięgajmy po opinie ekspertów, dokładne wyczenia czy rzetelne analizy. Krótko mówiąc: ufajmy ale sprawdzajmy.

– **I najważniejsze: to my decydujemy, co chcemy kupić!**

Ustawodawca nie wnika w to jakie potrzeby ma zamawiający – oczywiście wybór zamawiającego nie może zaburzać zasady równego traktowania wykonawców i uczciwej konkurencji ale to od nas tylko zależy czy nasze zamówienia będą społecznie odpowiedzialne czy nie.

